

F-118/47. 1. oldal.

/Vezér Erzsébet:/ Budapest, 1971. március 11.-e,
Lukács Györggyel beszélget Eörsi István és Vezér
Erzsébet.

Lukács: Tudják, ha a népi irodalom alatt azt értjük,
akit József Attila értett, akkor t.i. tényleg el
lehet ezt fogadni.

Eörsi: Igen.

L.: És nincs is a magyar irodalomban jelentékeny író,
akinek most hogy ha a népnek egy ilyen fogalmát adjuk,
ne volna összeköttetésben; de ez nem az Illyésnek a
fogalma.

E.: Nem. Sőt József Attila népiességről írott cikkében
azt írta, hogy a XIX. században, Petőfi idejében, kon-
krét szociológiai jelentése volt annak, hogy "nép". A
nép nevében. Most semmit nem jelent konkrétan. Épp ezt
írta József Attila szemben a népiesekkel.

L.: Igen.

E.: Most Illyés nagyon jól olvasta, nagyon biztos,
hogy olvasta ezt a cikkét.

L.: Igen.

E.: És ezek után hivatkozik József Attilára, mint az
ő mozgalmuk megfogalmazójára.

L.: Nem, hát erről egyáltalán szó sincsen, hogy József
Attila ezzel a szoros értelemben vett népies mozgalom-
mal tényleges összeköttetésben lett volna, arról én nekem
legalább nincs tudomásom.

E.: Annyiban volt, hogy összeveszett velük. Ez volt az összeköttetésük, hogy nem volt hajlandó velük együtt szerepelni sem élete végén már.

L.: Tényleg a dolog úgy van, hogy tizenkilenc bukása következtében a paraszt népiesekben egy nagy bizalmatlanság van a munkásokkal szemben. Ezt nem lehet tagadni. És ez t.i. megint szerintem egy magyar történeti tény, amelyet nem, objektíve nem szabadna lekicsinyíteni, mert itt van t.i. a végső következménye a Tanácsköztársaság rossz parasztpolitikájának, azáltal, hogy a kommunista pártnak - mert itt nem lehet a kommunista pártot fölmenteni ez alól - elfogadta a szociáldemokratáknak a főbb nézeteit, az agrárreform-programját; ezzel létrejött egy ilyen hogyishívják, egy ilyen nagyfoku bizalmatlanság a parasztságban, azzal, azt illetőleg, hogy még a győzelemre jutott munkások is az ő igazi követeléseket fogja támogatni, ez t.i., ezt a magyar fejlődésből kihagyni nem lehet és nem szabad: hogyha az emberek a paraszt képviselőknek a bizalmatlanságát nézik a kommunistákkal szemben - nem szabad elfelejteni, hogy ennek van oka. Én nem mondom, hogy ezzel most a dolog teljesen igazolva volna, és hogy nekik igazuk lett volna, nem erről van szó, de arról van szó, hogy ez nem egy légből kapott dolog és nem egy reakciós rágalom, hanem a Tanácsköztársaság politikájának ebben a tekintetben az elutasítása.

E.: Hát, hogyha most már itt tartunk és kitértünk erre, akkor talán megkezdhetjük az időrendi folytatását az emlékezéseknek. Nevezetesen éppen Tizenkilencel.

El tudná-e mondani Lukács elvtárs, hogy egyáltalán hogyan került a kommunista pártba. Mondjuk, most a régebbit - mármint az előzményeit tudjuk - annyiban, hogy tudjuk az egyedülállását a nyugaton és egyáltalán még a XX. századon belül is; és nyilván még volt szó utoljára a háboru hatásáról.

L.: Nézze, a háboru hatását egészen világosan, ezt az első, mondható, hogy a, az első pillanattól fogva ellene voltam a háborunak: erről már beszéltünk is.

E.: Igen.

L.: Ez egy bebizonyítható dolog és még az idealista "Theorie des Romans" is a korszakot Fichtével "Zeitalter der vollendeten Sündhaftigkeit", vagyis a "Teljes bűnösség korszaká"-nak nevezi, vagyis egy teljes elítélése van. Itt a regényelmélet, a regényről szóló könyvnek az a specialitása, hogy az módszertanilag egy szellemtörténeti könyv, de azt hiszem az egyetlen szellemtörténeti könyv, amely nem jobboldali.

E.: Igen, szóval ez a morálnak és az ismeretelméletnek..

L.: T.i. ez morálismeret-elmélet szempontjából én az egész korszakot egy elvetendő korszaknak tartom, és a művészetet annyiban tartom jónak, amennyiben ellenszegül ennek a fejlődésnek. És itt van az orosz realizmus jelentősége az én fejlődésem számára, mert Tolsztoj és Dosztojevszkij tanítottak meg minket arra, hogy hogyan lehet egy egész rendszert szőröstől-bőröstől elítélni az irodalomban.

Mert itt nem arról van szó, ahogyan a francia kritikusoknál van, hogy a kapitalizmusnak ilyen vagy olyan hibái vannak, hanem Tolsztoj és Dosztojevszkij szempontjából az egész rendszer úgy ahogy van egy embertelen rendszer.

E.: Igen, namost arról is volt már szó, hogy Lukács elvtárs szinte az egyetlen abban az időben, aki az angolok győzelmétől sem vár a helyzetben javulást.

L.: Nézze, én ebben a dologban a polgári demokráciákat illetően mindig szkeptikus voltam. Én a, ezt a, hogyishivják, hogy mondjam hát: néha Anatole France képviseli ezt a dolgot, hogy a gazdag embernek és szegénynek egyaránt nem szabad a hid alatt feküdni, ezzel az egyenlőségképzettel mindig opposzicióban voltam. De ez természetesen nem jelentett és nem jelenthetett - minthogy nekem a mozgalomhoz nem volt kapcsolatom - semmiféle, hát nem tudom én, konkrét politikai állásfoglalást, mert én azt - hogy ennek van egy konkrét politikai formája - akkor tudtam meg, amikor a Liebknecht föllépése révén ez Németországban evidenssé vált. Most it természetesen - ez nem egy biográfiai, hanem egy általános dolog - itt nem szabad soha elfelejteni, hogy most akár mit gondolnak az emberek Lenin elméletéről és Lenin gyakorlatáról - nagyon sok helytelent és rosszat gondolnak mostanában - azt, hogy az internacionálé becsületét, az, hogy a munkássztály föladata a kapitalizmust megdönteni, éppen a há-

boruval kapcsolatban - ez azt lehetne mondani, szinte kizárólag a Lenin érdeme, és kizárólag Lenin révén tudtunk mi erről. Most, hogy egy pár szóban mond-
ezzel
jam ezt: én ~~szívesen~~ az orosz forradalommal kezdettől fogva szimpatizáltam, és szimpatizáltam a Tanács-
köztársaság kikiáltásával is, de - ezt meg kell mon-
dani - végeredményben én is egy polgári előítéletek között felnőtt ember voltam, és ennél fogva a proletárdiktaturának a jelszava az én számomra egy bizonyos ideológiai krízist jelentett, amelyik krízisnek meg van a nyoma ebben a "Szabad gondolat" című lapban; én irtam is egy cikket, amelyben a diktatura ellen foglaltam állást, mert akkor még éppen ezek, a dolgok bennem belső vita tárgyát képezték, és csak később, kb. decemberben kaptam egy, jutottam el egy olyan állásponthoz, amely azután határozottan a proletárdiktatura ~~mellett~~ mellett foglalt állást. Ugy, hogy éppen ezt az én fejlődésemben letagadni, hogy ott volt egy ingadozó korszak - amely hát, nem tudom én, egy pár hetet foglalt csak magában - de létezett; ezt én nem akarom letagadni.

E.: Mosz szervezetileg, hogy kezdődött meg a kapcsolata a kommunista párttal ?

L.: Nézze, a dolog úgy áll: én a kommunista párt vezetőségéből Seidler Ernővel egy régi baráti viszonyban voltam, és Seidler mindig - hát amióta ő korábban volt Pesten, mint Kunék - folyton beszélgetett velem ezekről a kérdésekről, és amikor ez a krízis megoldó-

dott, természetszerűnek tartottam, hogy Seidler elvitt engem most egy Kunnal és Szamuely-vel való beszélgetésre. Ez decemberben történt.

E.: Akkor már a kommunista párt megalakult.

L.: A kommunista párt november közepén alakult meg, hogy hogy én nem vagyok a kommunista párt alapító tagja.

E.: Akkor került be, ha jól emlékszem, Lukács elvtárs a vezetésbe, amikor ezt az első gárdát letartóztatták.

L.: Igen, én akkor addig, amikor beléptem a pártba, akkor Kun és Szamuely azt kívánták, hogy az elméleti folyóirat szerkesztőbizottságában foglaljak helyet. És ezt el is fogadtam. És meg is jelent - azt hiszem - egy cikkem is az Internacionáléban, ha jól emlékszem. Most azonban amikor a lefogás megtörtént, akkor egy pár elvtárs most kezdte kutatni a, kik azok a kommunisták, akik számba jöhetnek az esetleges vezetés szempontjából és ebből a szempontból - most már nem tudom, hogy kivel beszéltem - aki összekapcsolt engem az illegális Központi Bizottsággal. Most itten meg kell azt mondani - nem hiszem, hogy ennek van eddig történelmi nyoma - hogy itten két áramlat volt: voltak akiket a lefogás és a Kunék megveretése meglehetősen megijesztett és egy szélső reakciós irányzatot vártak Magyarországon, ezeknek az volt az álláspontjuk, hogy ala-

kuljunk át egy ilyen Szabó Ervin-körré, és quasi egy tisztán teoretikus ideológikus alapon képviseljük a dolgokat. A másik része az embereknek, akik közé én is tartoztam, az volt a véleménye, hogy folytatni kell azt amit a régiek csináltak; ahol muszáj illegálisan, ahol nem muszáj, továbbra is legálisan.

V.: És kik tartoztak a teoretikusok közé ?

L.: Kérem ?

V.: Kik tartoztak az első csoportba, akik csak teoretikusok ?

L.: Nézze, ezt most nem tudom.

E.: A másodikba ?

L.: A másodikban, ottan volt különösen a Szamuely Tibor, aki akkor illegalitásban volt, ő a legmelegebben azt a második csoportot támogatta. Most én itten pontosan az összes embereknek a nevét nem tudnám megmondani, nem is tartozik a nagyon fontos dolgokhoz, mert hiszen itten egy belső tanácskozásról volt szó, aminek külső következményei nem voltak. A kommunista párt megmaradt és kiegészült vezetősége a politikát folytatta a régi módon. Egy árnyalati különbség volt abban a tekintetben - amelyben mondhatom, hogy ebben a tekintetben nekem is részem van ebben - hogy t.i. Kun jó személyes viszonyt tartott fenn Landlerrel; és a Landler csoportot bizonyos fokig így megfőzéssel, rábeszéléssel akarta a párthoz közel hozni. Minekünk, egynéhányunknak abban a vezetőségben, az volt az álláspontunk, hogy a Landler-csoport ingadozik most a két dolog között: ha mi kritizáljuk ezt az ingadozást, elősegítjük Landleréknak a kommunista párthoz való közeledését,

nem igaz, hogy ezzel egy árkot ásnánk köztük, és el kell mondanom, hogy amikor a diktatúrában erről Landlerrel beszéltem, Landler maga megmondotta, hogy az ő későbbi állásfoglalására igenis befolyással volt, hogy a kommunista sajtó az ő - hát nem tudom én - pártok közötti állásfoglalását élesen kritizálta.

E.: Most magában a diktatúrában a vezetés egyetértett pl. olyan dolgokban, olyan kérdésekben, mint éppen ez a földreform, amiről beszélt ?

L.: Mi ? a földreformban sajnos mindnyájan egyet értettünk mindnyájan, részben még a szocdem befolyás alatt, részben pedig voltak emberek, akik azt gondolták, hogy ez a földosztás ugyanis csak egy átmeneti intézkedés, a magyar kapitalista fejlődés fejlettebb az orosznál, nekünk erre az átmeneti intézkedésre nincsen szükségünk; és ha a nagybirtokokat termelőszövetkezetekké átalakítjuk, akkor mi egyenesen mentünk a szocializmusba, ahelyett, hogy ezt a polgári forradalmi lépést nem tettük volna meg. Ez egy olyan hiba, amibe mindenki beleesett, és ha mondjuk most - hogy a magam szerepére térjek át - itten az a sajátos, hogy én kultura területén teljes mértékben képviseltem, hogy a polgári forradalmi elemekre kell támaszkodni, hogy az igazi forradalmi ~~xxxx~~ átalakulást megcsináljuk, addig - hát nem mondhatok mást, minthogy nem lévén politikus és nem foglalkozván ezzel a kérdéssel behatóan - itt elfogadtam a párt álláspontját. Nem akarom szépíteni, hogy ellen-

zéki lettem volna; mint politikai biztos, többször tapasztaltam a parasztság bizalmatlanságát velünk szemben a földosztás elmaradása miatt.

E.: Namost voltak-e olyan kérdések, ahol a pártvezetés abban az időben - már a diktatura idején - megoszlott és miféle belső viták voltak ?

L.: Nézze, a dolog úgy áll: ez kisebb kérdésekben volt, mert Kun, aki egy igen ügyes taktikus volt, igen jó viszonyt tartott fenn Weltnerrel is és Böhmmeel is, és úgy szólván minden kérdést előzetesen megtanácskozott velük és a párt taktikáját - néhányunk véleménye szerint - tulságosan a Weltnerék által engedélyezett pályán szabta meg. Ebből a szempontból volt egy ilyen ellenzék, akihez - hát nem tudom én - Szamuely Tibor szimpatizált vele, Korvin Ottóról azt lehet mondani, hogy ahhoz tartozott, Lengyel Gyula ide tartozott, Rudas László ide tartozott akkor, és így tovább. Ugy, hogy volt egy ilyen intellektuális ellenzék, amelynek az volt a feladata, hogy túl sok koncessziót tesszünk a Kun és a baloldali szocdemek között való megbeszélés, megegyezés szempontjából. Ez létezett, anélkül azonban, hogy ez egy ilyen - hát nem tudom én - tiszta frakcióvá, vagy irányzattá alakult volna át.

(Közben kávéát szolgálnak fel ugylátszik: E.: Cukor van benne ?

L.: Nem tudom, hadd tegyen bele még egyet.)

L.: Bevallom minket foglalkoztatott főként az a kérdés, hogy az egyes ülésre a szocdem párttal helyes-e vagy nem. És itten hát mi általában véve - most a hatalom a kezünkbe lévén - tulhangsúlyoztuk a helyeslését. Énnálam -

persze ez egy speciális és személyi dolog - hogy én nálam volt ez a Szabó Ervin-féle szindikalizmusnak a maradványa, amelyben és a párt egyesülésében, a két párt egyesülésében, egy olyan szindikalista tendenciát reméltem érvényesülni, hogy azok a szervek, amelyek a proletariátust a diktatúrában vezetik, magasabbrendűek lesznek, mint a pártok voltak. Szóval itt az én cikkemet, mint a Szabó Ervin-féle szindikalizmus egy utolsó hullámát kell fölfogni, és nem mint az én fejlődésemnek a, egy ~~más~~ fontos principiumát, mert a diktatura praxisa nekem aztán nagyon hamar megmutatta, hogy ez az álláspont egy tarthatatlan álláspont.

E.: Most, úgy tudom, hogy a Lukács elvtársnak két alapvető fő funkciója volt, egyik a művelődésügy, másik meg a katonai, a katonai...

L.: Igen, hát a katonai az egy epizód volt, hogyha hat hétig tartott is.

E.: És ennek mi volt pontosan a beosztása?

L.: Én egy, az V. Hadosztály politikai megbízottja voltam, t.i. amikor ez a nagy krízise volt a háborúnak, akkor a Népbiztos Tanács elhatározta, hogy a népbiztosok egy része elmegy a nagyobb katonai egységek politikai vezetőjének. Amint hogy így ez már nem politikai biztos, hanem tisztán katonai dolog volt; ahogy a Vágó és Pogány hadtestparancsnokok lettek, ahogy Landler lett aztán később a főparancsnok és így tovább. De ezen kívül egy egész csomó ilyen egységben,

kommunisták kerültek mint politikai megbizottak és így kerültem én az V. hadosztályhoz.

E.: Gaál Gáborral való ismerettsége innen származik ?

L.: Igen; t.i. Gaál Gábort onnan ismerem, hogy a Honvédelmi Minisztériumtól kértem egy, a kommunista párthoz tartozó tartalékos tisztet, akit hadsegédnek lehetne itt felhasználni. És nekem Gaál Gábort ajánlották és én Gaál Gáborral mentem ki és vele együtt töltöttem azt a hat hetet, vagy mennyit, amit a fronton töltöttem; és itt hát énnekem a legkitünőbb benyomásaim voltak Gaál Gáborról, és egy ilyen személyes barátság alakult ki közöttünk.

E.: Ez később is fennmaradhatott, ennek valamilyen formája ?

L.: Nézze, a dolog úgy áll, hogy mi Bécsben baráti módon érintkezünk; aztán Gaál Gábor elkerült Bécsből. Abban az időben privát levelezés nem igen létezett, úgy hogy akkor egy ilyen - nem lehet elidegenedésnek mondani, de egy ilyen - de facto szétválásról volt szó. Én hosszú éveken át, amit Gaál Gábor csinált csak a sejtőből tudtam.

E.: Most ő a Lukács elvtárs írásait akkor átvette, megjelent német lapokban ?

L.: A Korunkban jelent mindenfelé, a magyar lapokban, az orosz lapokban; ő az orosz lapokból is átvett. Ő itten ezekből azt hiszem meglehetősen sokat közölt az én..

V.: Szóval, amiket a Korunkban közölt, azt nem közvetlenül kapta Lukács elvtárstól, hanem azt ő átvette más lapokból ?

L.: Nézze, ezt, erre nem tudnék ma feleletet adni. Nézze

ez itten, ezek 40-50 éves dolgok; azok akkor pillanatnyilag - néha hetenkint - változó technikai megbeszélések következményei voltak: én őszintén szólva, nem tudom, hogy honnan vette a Gaál Gábor.

E.: Nem is ez az érdekes: az, hogy nem Lukács elvtárs küldte neki közlésre.

L.: Nem, nem.

E.: Valahonnan mindig átvette.

L.: Nézze, a dolog úgy állt: én senkinek nem küldtem közvetlenül a dolgaimat, én azt az illető párthelyen leadtam, és az illető párthely aztán gondoskodott arról, hogy megjelenjen; hogy itten közben egy kinyomatás is volt, vagy nem volt kinyomatás, erre nem tudnék ma felelni.

E.: Most a következő kérdésem az volna: már a diktatúra idején megmutatkoztak a későbbi frakció, a két frakciónak a körvonalai már kirajzolódtak, vagy akkor még viszonylag...?

L.: Nézze, egy bizonyos fokig - abban az értelemben amit az előbb mondtam, hogy a kommunisták egy része sokalta azokat az engedményeket, amelyet a Kun a Weltneréknek tett - ebből a szempontból volt egy bizonyos differencia.

Amikor kikerültünk az emigrációba, akkor természetesen a Weltner-kérdés megszűnt létezni; ellenben fölmerült Kunnak a kapcsolata, régi kapcsolata, a Zinovjevhez és itten volt éppen az az elválasztó probléma, hogy milyen

szerepet tulajdonítunk az emigrációnak. Még arról is volt szó, hogy tömeges visszatelepítések és ilyen dolgok történnének. Landler nagyon szkeptikus volt ezzel, és az volt a véleménye, hogy az igazi mozgalomnak ott-hon kell megindulnia, és az emigráció nem tehet mást, minthogy külföldön élve, ideológiailag fejlettebb lévén, ideológiailag támogatja a magyarországi mozgalmat, de az emigráció - a Landler-frakció szemében - mindig alá volt rendelve a hazai mozgalomnak.

E.: Ez volt az alapvető ellentét ?

L.: Ez a kettő; az alapvető ellentét azután kiütközött - és ez egy nagyon fontos kérdés - ennek a szakszervezeti-adónak a kérdésében. Mert azt hiszem azt tudják, hogy a régi szociáldem pártban a szakszervezeti adóban benne foglaltatott a pártjárulék is; és ipso facto, mindenki aki a szakszervezetbe beiratkozott - pártadót fizetett a szociáldemokrata pártnak is. Most a Kunék álláspontja az volt, hogy a kommunisták ezt a, ezt a megegyezést mondják fel és tagaadják meg a szociáldemokrata pártadónak a lefizetését a szakszervezeti járulékkal szemben. Ezzel szemben Landlernek az volt az álláspontja, hogy ezzel a kommunista párt, párttagok,

E.: Följelenlik magukat..

L.: egy lehetetlen helyzetbe kerülnek, mert vagy kommunistáknak vallják magukat, vagy pedig "sárgáknak" látszanak. És ennél fogva mi a leghatározottabban tiltakoztunk az első pillanattól fogva ez ellen a rendelet ellen, ez

ellen a rendelkezés ellen. Nekünk az volt a véleményünk, hogy ha a magyar kommunisták legálisan akarnak dolgozni a munkásmozgalomban, akkor ezt a hogyishivjákat, ezt a beléptidíjat le kell fizetni.

E.: Igen, ez volt tehát az egyik ellentét.

L.: Ez volt az alapvető. Ezért vált el a dolog. Amikor ezt Kunék, ennek a megjelenését a lapban követelték, akkor a Landlerék kiváltak belőle és hamarosan hát egy ellenlapot is csiháltak.

E.: Ez, ez a frakció akkor nagyjából szervezett volt. Szinte, szinte - hogymondjam - szervezett keretel, vezetősége volt.

L.: Természetesen. Ez a frakció kezdettől fogva egy nagyon... t.i. minthogy ez az egész intézkedés ennek az emigrációs, vagy otthoni perspektívának az ellentétéből nőtt ki, már előzőleg meg volt a véleményeltérések és itt kirobbant, és egy egészen világos, hogyishivják, ilyen álláspontba került, amit még jobban kiélezett Kunnak az az intézkedése, hogy ő, az ő fő képviselője, Vágó Béla révén, hozatott, vagy küldetett, a követségen keresztül, nagyobb pénzüsszegeket, amelyek arra lettek volna valók, hogy öt-hat vezető elvtársnak egy ilyen Oroszországból jött járadékot biztosítsanak. Erre mi rájöttünk: érdekes módon a Rudas László gyávasága miatt. Mert Rudas László egyrészt kapott egy ilyen dolgot, másrészt azonban félt ennek esetleges politikai következményeitől, és mivel akkor véletlenül mi

egy lakásban béreltünk butorozott szobákat, közölte velem ezt az egész dolgot. Én mindjárt elvittem a Rudast Landlerhez és Landler rábeszélte Rudast, hogy Rudas egy ilyen párttaggyűlésen demonstrative adja vissza ezt a pénzt. És ezzel kirobbant ez a probléma, ami természetesen hozzájárult ahhoz, hogy a két frakció között még élesebbé váljon a diferencia.

E.: Még az emigráció előtt, a diktatura bukása után, úgy tudom, hogy Lukács elvtárs és Korvint bízták, bizta volna meg Kun azzal, hogy hátramaradjon.

L.: Hogy Pesten maradjunk. Igen.

Eg: Milyen konkrét feladattal ?

L.: Hát azzal, hogy szervezzük meg a kommunista pártot. Az volt a cél, és az volt a vélemény, hogy én nekem kell az ideológiai vezetést, és Korvinnak a szervezeti vezetésket. Most Korvin körülbelül egy hét múlva lebukott, és minthogy természetesen szerűleg az egy helyes dolog volt, Korvin az ő munkatársainak és embereinek nevét és címét velem nem közölte, ennél fogva én egy teljesen izolált szituációba kerültem, amely körülmények között Pesten maradni semmi értelme nem volt, annál kevésbé, mivel az én háziasszonyomnál a Zelai Bélának az özvegyéé volt, egy, ő fotográfus volt és házi följelentés következtében volt egy házkutatás, amelyből csak ügyességgel és nagy szerencsével menekültem meg, úgy, hogy az akkori elvtársakkal való megbeszélés az volt, hogy nincsen már semmi értelme, hogy én Pesten maradjak, hogy én menjek Bécsbe az emigrációt erősíteni. És ez augusztus végén, szeptember elején meg is történt.

E.: A hátrahagyás, kettőjüknek a hátrahagyása, ez egy közös határozat eredménye volt, vagy pedig egy megbízgatás ?

L.: Nézze, ezt nagyon nehéz tudni, ottan ültek négyen-ötten kommunista vezetők Kunnal együtt a pártházban és amikor én, - mert én kint voltam a fronton, megpróbálni az V. hadosztályt újra tűzbe vetni - amikor én hazajöttem, akkor itten már egy készen kialakult határozat volt.

E.: Semmiféle értelmé nem volt. Mert ugye akkor, még úgy látta, pl. Lukács személy szerint látta.

L.: Én személy szerint rendkívül szkeptikus voltam, mert az volt a véleményem, hogyha vannak kommunisták akiket túl sokan ismernek Pesten, akkor az éppen Korvin és én vagyok.

E.: De nem gondolt semmiféle célzatosságra személye kiválasztásánál ?

L.: Nézze, hogy Kun és köztem már a diktatura alatt egy meglehetősen rossz viszony volt. A rossz viszonynek a jellemzője - és ez nagyon kedves, ilyen anekdótikus dolog - hogy amikor az én első feleségem a Jelena Grabenko akkor Pestre jött és meglátta Kunt, akkor az ő benyomása az volt, hogy Kun olyan, mint Votra.

E.: (kis nevetéssel) Tudja Votra, a Balzac..

L.: Tudja, én egy rendkívül szellemes és jó megjegyzésnek tartom. Akkor is helyeseltem, és itten van, hogy mondjam - akkor még csak ilyen mozgalmi morál kérdésekben -

folyton élesedő ellentétek voltak köztünk és Kun között, úgy, hogy én nagyon cinikusan gondolkoztam a saját és a Korvin megbízásáról. Én akkor azt úgy fogalmaztam, hogy mi alkalmasak vagyunk arra, hogy mártírok legyünk.

E.: És Kovinnak is ellentétei voltak Kunnal ?

L.: Korvinnak is voltak. Igen, mert t.i. itten a Korvin éles osztály harcos álláspontja igen gyakran beleütközött a Kun-féle kompromisszumok kérdésébe. Amikor ő itten érintett olyan dolgokat, amelyek a legtávolabb viszonyban is voltak bizonyos centrista szociáldemokraták viselkedésével, akkor természetesen Weltnerék ezeket támogatták; és a Kun nem támogatta ebben a kérdésben a Korvint.

E.: Igen.

V.: Lukács elvtárs első felesége részt vett ugyancsak a mozgalomban akkor ?

L.: Nem, nem. Nézze az egy orosz asszony volt. Ő Oroszországban az Esszer mozgalomhoz tartozott, de már nagyon régen kikapcsolódott belőle és mi a háború alatt, - ez most személyi dolgok, nem érdekesek - egy ilyen elvált formában éltünk. Ugy gondolom, hogy ő a barátjával élt együtt, és én akkor csak mint: mert, hogy ő orosz volt és nem volt neki - hát nem tudom - miből élni, anyagiilag támogattam ezt a dolgot. Most a 18.-as év folyamán, nem tudom miért, egy elválás jött létre köztünk. És ő akkor eljött Pestre, de akkor mi köztünk a házasság már régen megszűnt.

V.: Különben hol élt ?

L.: Kérem ?

V.: Ő különben hol élt a háboru alatt Bécsben vagy ?

L.: A Grabenko ? eleinte Heidelbergben később Magyarországon.

E.: A magyar irodalomban eléggé nagy szerepe lett, éppen ebben a korszakban.

V.: Ferenczy Béni.

E.: Ferenczy Béni. Sinkó regényében, azt hiszem egyik legfontosabb; szintén szerepel az Optimisták című regényben.

L.: Nézze, a dolog úgy áll, amikor ő Pestre jött, ő t.i. egy rendkívül okos ember volt, eltekintve attól, hogy egy tehetséges festő volt. Ezt ebből a Kun Votramegjegyzésből is láthatja, hogy egy nagyon éles elméjű emberről van szó. Ő akkor a Pesten élő fiatalokkal, ezzel az egész Ferenczy Béni-körrel, Révaival, Sinkóval és így tovább, igen jó viszonyban volt. Ő ott élt a szovjet házában és ebédnél és vacsoránál és máskor összejöttek. És ő ehhez a csoport, ehhez a körhöz tartozott, anélkül, hogy a Kommunista Pártba belépett volna. És ez folytatódott aztán Bécsben. Bécsben Révaival továbbra is egy nagyon jó viszonyt tartott fenn.

E.: Ő is emigrált ?

L.: Kérem ?

E.: Ő is emigrált ?

L.: Ő is emigrált. Igen.

V.: Maguk Heidelbergben ismerkedtek meg ugye ?

L.: Nem. Mi megismerkedtünk egy olasz fürdőhelyen. Ő a

Balázsséknak a barátja volt Párizsból; és meglátogatta Balázssékat és mi ott ismerkedtünk meg.

E.: Most azt hiszem visszatérhetünk az emigrációra. Namost az emigráció idején végig Bécsben, ill. 32-ig Bécsben tartózkodott ?

L.: Én, azt lehet mondani, hogy attól fogva, hogy kijöttem Magyarországról, szóval 19 augusztus végén, szeptember elején, egészen a Párt II. Kongresszusáig, szóval 30-31-ig - Bécsben tartózkodtam.

E.: Miből élt ?

L.: Hát nézze, irogattam, és hogyishivjákat, eladtam régi dolgokat, meg mindenféle; úgy volt, hogy hát valahogy éltünk.

V.: És itthomról nem kapott támogatás ?

L.: És itt aztán az volt a szerencse, mi nekünk kevés előítéletünk volt: akkor már létezett a Gertruddal való együttlét. Ellenben elhatároztuk, hogy nem házasodunk össze, mert a Gertrud, mint egy állami hivatalnok özvegye nyugdíjat és pénzt kapott a gyerekéért és semmi ok nem volt arra, hogy erről lemondjunk.

E.: Ugy van.

L.: Ez annyira ment, hogy amikor 23-ban fölmerült, hogy engem Jénába meghívnak egyetemi tanárnak, akkor muszáj volt elhatározni a házasságot, mert hiszen Jénába egy nem házasember asszonnyal és gyerekekkel, nem mehetett el. Ennél fogva mi összeházasodtunk Bécsben. Most aztán pár hétre rá a jenai terv megbukott és akkor a Gertrud nagyon bátran és igazán egy szép bátorság volt tőle - úgy tett,

mintha ez a házasság nem is létezne és rövidesen meg-újította az özvegyi utlevelét a magyar követségen - amit minden további nélkül megcsináltak, úgy, hogy egészen 33-ig, amíg mi Oroszországba kiköltöztünk, köztünk házasság nem volt.

V.: Addig ő Pesten is élt ? Vagy azért ő..

L.: Tessék ? Nem ő Bécsben élt és mi együtt éltünk; egy lakásban éltünk. Berlinben pláne úgy éltünk, hogy ő kivett egy lakást és én abban egy butorozott szobát béreltem. Szóval teljes mértékben együtt éltünk.

V.: Csak ő kapta a nyugdíjat.

L.: De házasság nélkül, mert az volt a véleményünk, hogy miért ne fizetné meg a Gertrud megélhetését a magyar állam, nyugdíj és gyerek-pótlék, hát nem tudom én, címén.

E.: Teljes joggal.

L.: Tudja, és ez aztán, ennek persze, amikor kimentünk a Szovjetunióba, ennek szükségessége megszűnt.

E.: Igen.

L.: Ugy, hogy mi 33-ban házasodtunk össze a Szovjetunióban. Ezt a bécsi házasságot..

V.: Ujra.

L.: Epizódot csak..

E.: És az együttélés lényegében a 19 után kezdődött az emigrációban.

L.: Az emigrációban kezdődött. A Gertrud ott lakott a nővérénel Hütteldorfban és ott én kaptam egy szobát.

E.: Namost, Ausztriában, pontosabban Bécsben, nem voltak nehézségei az akkori bécsi hatóságokkal ?

L.: Nézze, semmi nehézség nem volt, mert ez egy ilyen - hogy mondjam - tisztességes polgári családi ház volt, ahol abban a kérdésben, hogy most a háztulajdonos egy emeletet a nővérének, aki, mindenki tudta, hogy a hogyishivják, hogy hát - nem a nővére, hanem a huga - hogy ennek kiad és az is a gyerekei ott éltek. Ebben hát semmi, semmi feltűnő nem volt; és, hogy most a Gertrud egy szobát kiadott valakinek - ebben sem volt semmi.

E.: Most, most másfajta dologról van szó. Politikai nehézségek nem voltak? Szóval a kommunistaságból eredő nehézségek? Akkor az osztrák kormány jól tűrte?

L.: A dolog úgy áll, hogy én, az én, az osztrák kommunista mozgalomban nem vettem részt, csak a magyarban; és az annyira konspirálva volt, hogy tulajdonképpen soha semmit rám bizonyítani nem tudtak.

E.: Azért kértem ezt, mert ismerem Thomas Mannnak a levelét Seibert kancellárhoz.

L.: Igen. T.i., akkor amikor Kunt lefogták Bécsben 28-ban, akkor engem ki akartak utasítani, s mert a barátaim irtak Thomas Mannnak, és Thomas Mann ez ellen a kiutasítás ellen irt egy ilyen, egy ilyen levelet.

E.: József Attilával szintén Bécsben ismerkedett meg?

L.: Bécsben ismerkedtem meg.

E.: Erről nagyjából minden el lett mondva, meg lett írva, erről az ismerettségről. Futólagos ismerettség volt?

L.: Ez meglehetősen futólagos ismerettség volt; mert József Attila rövid ideig volt Bécsben. Én - ha jól em-

lékszem, nem merem ezt száz percentre mondani - ha jól emlékszem a Lesznai Anna révén ismerkedtem meg.

V.: Ez valószínű. És amikor kint a "Szép szót" olvasta, akkor összekapcsolta ezt a két, a József Attila nevét azzal a gyerekeknek az alakjával aki..?

L.: Természetesen. Nézze, nekem József Attiláról kezdettől fogva igen nagy véleményem volt: és ezt a véleményemet a pártban soha sem titkoltam.

E.: Hát ezt József Attila meg is írta, József Jolánhoz írott levelében, hogy Lukács elvtárs..

L.: hogy én milyen melegen nyilatkoztam az ő verseiről. Igen. Erről létezik egy József Attila levél.

E.: József Jolánnak.

L.: Ez ebben az időben Bécsben íródott.

E.: Ugy, hogy ez tény, ezt nem..

V.: És az emigrációban tudott erről a József Attila-ügyről, kizárási ügyről, előzőleg is valamit ?

L.: Nézze, én most, itt nem szabad elfelejteni, hogy én 930-ig voltam a pártnak aktív tagja, aki mindent tudott. 29-ben jöttek a Blum-tézisek - és ezzel az én kiválásom a magyar mozgalomból. Ugy, hogy amikor ezek a dolgok József Attilával történtek - nekem a magyar mozgalommal már nem volt semmi kapcsolat.

E.: Most akkor szervezetileg is átlépett a német pártba ?

L.: Nem. Én akkor, a hogyishivjákat, 30-ig az osztrák párt tagja voltam, aztán Oroszországban a Szovjetunió

párttagja voltam; 31-től 33-ig a német párt tagja és amikor 33-ban Oroszországba visszajöttünk, akkor volt egy ilyen generell határozat, hogy a német párt emigráns tagjai megmaradnak német párttagoknak és nem igazolják át őket az orosz pártba és ilyen módon és egészen végig a német pártnak a tagja voltam.

E.: 45-ig ?

L.: 45-ig.

E.: De közben a Szép, az Új írás, a moszkvai lapnak a szerkesztőbizottsági tagja volt. Új szó ?

L.: Az Új hangnak; annak igen. Nézze, ezzel a németek nem sokat törődtek, mert ők tudták, hogy én magyar vagyok és ennél fogva a dolgokban részt veszek. Ez az ő számukra - hát nem tudom én - semmi problémát nem jelentett.

E.: A Blum-tézisekig, addig a magyar párt tagja volt, vagy addig is osztrák..?

L.: Akkor még nem, ill. még nem, akkor hivatalosan az osztrák pártnak a tagja voltam.

E.: Hivatalosan; és ebben az egész Landler frakcióval osztozott ebben ?

L.: Mindenki, akima hogyishívjákban, bármiképpen a közvéleményben szerepelt, annak osztrák párttagnak kellett lenni.

E.: Mert a magyar párt illegális volt.

L.: Igen, igen.

E.: Értem, de ezen belül - szóval hivatalosan - az

osztrák párt tagja, de szervezetileg a magyar párt-
hoz tartozott.

L.: Igen.

E.: Most, hogy került sor a Blum tézisekre, mi volt
ennek az előzménye ?

L.: A Blum téziseknek ? az, hogy előkészítették a
párt II. Kongresszusát, és engem biztak meg azzal,
hogy a politikai és társadalmi stratégiának az ál-
láspontját kifejtsem. Ez történt a Blum tézisekben.
És a Blum téziseket akkor - mint tudja - Kun nagyon
mereven visszautasította. Nem tudom, elmondtam ma-
guknak ezt a Manuleszki epizódot, ami ebben nagyon
mulatságos és mutatja, hogy milyen elvi magaslatokon
állott a Komintern. Én akkor Pesten voltam illegá-
lis munkán és a, összehívták Berlinben, egy ilyen
vezetőségi ülést, amelyen a Révai is rész vett - az
én információm Révaitól származik - aholis, amikor
megnyitották az ülést - Manuleszki nyitotta meg -
azt mondta, hogy, hogy kell kiemelni a magyar párt-
nak az érdemeit: ime a VI. Kongresszus, a Komintern
VI. Kongresszusa, fölvetette futólag ezt a demokra-
tikus diktatura kérdését - a magyar pártban már van
egy komoly határozat. Ez történt este. Másnap reggel
a Manuleszki azt mondta a konferencián: borzasztó baj,
hogy maguknál ilyen likvidatorikus, revizionista ten-
denciák, mint a Blum tézisek ! Közben nyilván kapott
egy táviratot Moszkvából.

E.: Ugylátszik ennek a távirati módon történő kormányzásnak elég nagy előzményei vannak.

L.: Hogyne. Nézze ez.. itt nem szabad elfelejteni a - és ezt mindig el szokták nálunk felejtetni - mert azzal a teljesen elvont kategóriákkal, hogy a Leninnek a tanítványai dolgoznak. Leninnek nem volt Magyarországon egy fél tanítványa sem ! Ezek az emberek, Kun és a Kun környezete: a Zinovjev környezetéhez tartoztak. Amely Zinovjev-féle internacionáléban, bizonyos tendenciák - amelyeket később Sztálin is átvett - már, hogyishivják, már szerepeltek. Ugy, hogy itten ez a része a dolognak, kizárólag a Kunék és Zinovjev iskolájához tartozik és nevetséges Kunt Lenin tanítványának tekinteni. Leninnek igen rossz véleménye volt Kunról és nem tulságosan érdeklődött iránta. Most - hogy pártatlan legyek - meg kell mondani, hogy Leninnek rólam is rossz véleménye volt. Így, hogy ne stilizáljunk itten, itten semmit: a Lenin erről az én parlamentarizmus cikkemről, nagyon gorombán megmondta a véleményét. Ugy, hogy Leninnek én rólam se volt.. amíg a hogyhivjákot, a Kunt ilyen Zinovjev tanítványának tekintette, addig engem egy közönséges Ultra-linksnek.

V.: Kinek, kit tart a magyar pártból nála,. kit becsült ő különösebben ?

L.: Én nem tudok erről. Én nem tudok erről.

E.: Most Lenin halála után a meginduló szovjet párt-
ton belüli, meginduló frakció-harcoknak volt vala-
mi gyűrűzése a magyar párt vitáiban ?

L.: Nem tulságosan; itten csak annyiban volt, hogy
azáltal, hogy Kun egy Zimovjev-párti volt, ez a
magyar pártban - hozzá kell tennem még énnálam is -
létre hozott egy bizonyos szimpátiát Sztálinnal szem-
ben.

E.: Tehát akkor Sztálin és Zimovjev viszonylag egy
fronton voltak; nem Trockij-al szemben ?

L.: Egy fronton. De már megindult az ellentét ebben
az időben a Zimovjevékkel szemben is. És én - meg
kell mondanom - hogy itt ebben a tekintetben az én
anti-Kun álláspontom hozzájárult ahhoz, hogy a Sztá-
lin anti-Zimovjev törekvéseit egy bizonyos szimpá-
tiával kísérem.

E.: A magyar pártban belül Trockijnak nem voltak köve-
tői.. vagy jelentősebb ?

L.: Nagyon jelentéktelen; mindenesetre az, hogy egy
trockijista-frakció létezett volna, ez nem..

E.: Na mostan végeredményben a Blum téziseknek a
sorsát is részben nem befolyásolta az a szovjet párt-
nak, a pártnak és a Zimovjev vezette Internacionálé-
nak az ellentéte is ?

^{En}
L.: Nem hiszem. Itten úgy néz ki, én azt hiszem: ezt
Révai nagyon helyesen megírta egy Kunnak írott leve-
lésben, amelyben a Blum tézisek után azt mondotta, hogy

ő nem ért egyet a tézisekkel, ellenben a Blum tézisek egy következtetés kifejtése annak a Landler-féle politikának, amely a Kun-féle szakszervezeti tézisek elvetése után, az MSzMP megalakulásához vezetett. És, hogy a Blum téziseket, mint ennek az irányzatnak a teoretikus összefogásának kell felfogni.

E.: Révai nem értett vele egyet ?

L.: Nem értett vele egyet.

E.: De a Landler frakcióhoz tartozott.

L.: A Landler frakcióhoz tartozott; de itten beállott - hisz ne felejtse el 28-ban Landler már meghalt - a Blum tézisek nemcsak egy ilyen magyar általános dolgot fejeztek ki, hanem - azt lehet mondani - megölték a Landler frakciót. Mert a Landler frakció teoretikusai, mint Révai és ilyenek - nem értettek egyet az-
zal, hogy egy MSzMP-vonalon kell egy magyar mozgalmat csinálni, hanem átmentek ehhez a Kun-féle mozgalomhoz, amelyik direkt Moszkvából akart föl.. egy mozgalmat csinálni, úgy, hogy itten a Révai és a Háy Mihály - aki akkor egy tehetséges fiatalember volt - ezek a Landler frakciót elhagyták a Blum tézisek után.

E.: Végeredményben a Révainak, ott kezdődik a Révai-tragédia ezek szerint ?

L.: A Révai tragédiája, az ő egész - hogyan mondjam - ilyen egyrészt szélsőséges: mert hiszen ne felejtse el, hogy egy recenzió létezik a Geschichte und Klassenbewusstseinről, amelynek az az elmélete, hogy a Geschichte und Klassenbewusstsein nem elég radikális - és ez

Révaitól van, a hogyishivják, a Grünberg Archivumban. Másrészt ebben az időben fejlődött ki Kunnál, Révaival az, hogy ő a magyar providenciális államférfi, akinek tehát mindenképpen a magyar párt vezetésében benne kell lenni; most az volt az ő véleménye, hogy ezért - bármilyen áldozatot meg kell hozni. Itt van a Révai-tragédia.

E.: Akkor ezért. Akkor talán nem is mondtam egész rosszat, hogy itt kezdődött, mert mihelyt átállt arra a vonalra, amely szerint emigrációs pártot kell csinálni, amelyiket kívülről irányít: akkor végeredményben befutott a későbbi szerepére a kívülről, és fölülről irányító szerepébe.

L.: Igen, hogyne.

E.: Most személyi kapcsolataik Révaival még Magyarországon kezdődtek, nem ? tizen..

L.: Még a diktatura előtt kezdődtek. Ugye a Révaival abban az időben. Főként amikor a Kunék lefogása után, a második Központi Bizottság létrejött. Révai is és én is a, ennek a "Vörös Ujság"-nak a szerkesztőbizottságához tartoztunk, és ebben egy szakadatlan együttműködésben voltunk, úgy, hogy mi a diktatúrában már egy személyi, nagyon jó viszonyban voltunk egymással.

E.: Az a Sinkó által elmesélt, regényben elmesélt anekdóta, amely szerint ez a kapcsolat úgy kezdődött,

hogy a Révai végeredményben vitázni kezdett, és a végén "megtéretett", hogy így mondjam a vita során. Ez valóban ? ennek volt alapja ?

L.: Nézze, ennek megvolt az alapja, mert én - most nem emlékszem rá pontosan, csak a helyre - hogy a Révai állított valamit..

E.: Marx-al kapcsolatban állította..

L.: Igen. És ő mondott valamit - most már nem emlékszem pontosan mit - én csak tudom, hogy én akkor azt mondtam neki: "Nézze, ezt nem maga mondja, hanem ezt Marx mondja, a Zur Kritik der politischen Ökonomie bevezetésében". És erre Révai másnap odajött hozzám és azt mondta: "Magának van igaza".

E.: Igen, igen; szóval így kezdődött ez lényegében.

L.: Aztán létrejött egy komoly, jó, személyi kapcsolat is.

/V.: Addig ne beszéljen, mert akkor megint úgy leszünk, mint előbb.. - kikapcsol./

- - - - -